

Г. Є. Павлова,
директор навчально-наукового інституту економіки, доцент,
Дніпропетровський державний аграрний університет

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

METHODS OF STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR UKRAINE

У статті досліджено класифікацію методів державного регулювання аграрного сектора економіки України, розглянуто тлумачення понять "форми", "методи" та "інструменти" та запропоновано уточнену класифікацію методів державного регулювання в агропромисловому комплексі.

In the article overviews classification methods of state regulation of the agricultural sector of Ukraine and suggests economic instruments to regulate the agricultural sector.

Ключові слова: державне регулювання економіки, аграрний сектор, методи, сільське господарство, продовольчий ринок, сільськогосподарська продукція.

Key words: state regulation of economy, agricultural sector, methods, agriculture, food market, agricultural products.

ВСТУП

Для України перехідний період до ринкових відносин став не таким швидким і безболісним, як для окремих постсоціалістичних країн, зокрема країн Східної Європи. Ті явища, що сприймалися як тимчасові (лібералізація цін, порушення союзних інтеграційних зв'язків), переросли в затяжну фінансову кризу та спричинили спад виробництва сільськогосподарської продукції. Негативні наслідки цих двох тенденцій досі ще повністю не подолані, а отже, питання щодо визначення ролі держави в регулюванні аграрного сектора залишається відкритим.

У кожній країні історія взаємовідносин держави з ринком, вільним підприємництвом має унікальний характер. Так, для економіки нашої країни ефективне функціонування аграрного сектора в ринкових умовах має велике значення, оскільки його функціонування покликане насамперед забезпечити стійкість продовольчого забезпечення населення. Роль продовольства в житті суспільства визначає його економічне, соціальне і стратегічне значення. Стан забезпеченості населення продовольством, його фізична й економічна доступність безпосередньо впливають на стабільність політичної і соціально-економічної ситуації в суспільстві. Саме це свідчить про особливий не тільки економічний, але й соціальний його статус у суспільній життєдіяльності будь-якої країни.

Проте необхідно відмітити, що рівень продовольчого забезпечення населення знаходиться в залежності від дії комплексу факторів зовнішнього і внутрішнього характеру, серед яких такі: обсяг та стабільність вітчизняного виробництва основних видів продовольства; розміри і питома вага імпортованого продовольства; характер і наявність ресурсів, необхідних для придбання імпортованого продовольства, платоспроможність населення. За останні роки політика, заснована переважно на саморегулюванні ринкових відносин, призвела в підсумку до величезних соціально-економічних витрат, як на рівні держави, так і на рівні окремого регіону.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Держава, здійснюючи регулювання соціально-економічних процесів, використовує систему методів, форм та інструментів, які змінюються в залежності від економічних завдань, матеріальних можливостей держави, накопиченого досвіду регулювання. Історичний досвід свідчить, що спектр застосовуваних методів державного регулювання економіки постійно розширюється.

Серед економістів немає єдності щодо розмежування форм і методів державного регулювання. Одні автори розрізняють його типи (короткотермінове і довготермінове), інші виокремлюють адміністративне і правове, пряме і опосередковане економічне регулювання, інші взагалі ці поняття часто ототожнюють.

Таким чином, завдання статті — проаналізувати методи державного регулювання аграрного сектора економіки України, розглянути тлумачення понять "форми", "методи" та "інструменти" та запропонувати уточнену класифікацію методів державного регулювання в агропромисловому комплексі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вибір форм державного регулювання, їхнє поєднання і використання — об'єктивно обумовлений процес. Він пов'язаний з цілями, стратегією, шляхами розвитку економіки. Набір цих форм може бути однаковим у різних країнах, але їхнє поєднання, пріоритетність, спрямованість використання залежать від соціально-економічної специфіки періоду розвитку країни. Бабашкина А. М. відмічає, що у плановій економіці здійснювалося директивне планування, в ринкових умовах доцільно застосовувати індикативне планування, стратегічне планування, програмування, прогнозування і державні замовлення (державне замовлення можна визначити як одну з форм виконання витратної частини державного бюджету і, відповідно, як форму державного регулювання ринкової економіки) [1].

Правова основа регулювання		
Адміністративні методи регулювання		
Встановлення порядку реєстрації й ліцензування підприємств	Регламентація діяльності підприємств	Стандартизація та сертифікація
Встановлення квот для зовнішньоекономічної діяльності	Державні замовлення та контракти	Адміністративні заборони й обмеження
АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ		
Економічні методи регулювання		
Фінансово-кредитне регулювання	Податкове регулювання	Інвестиційне регулювання
Регулювання цін	Бюджетне регулювання	Регулювання розвитку регіональних ринків
Закони, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Розпорядження міністрів, відомств комітетів, Рішення місцевих адміністрацій.		

Рис. 1. Методи регулювання формування й розвитку аграрного сектора економіки

Підтримуємо думку Мочерного С.В., який наголошує на тому, що найлогічніше серед форм державного регулювання вирізняти планування (довготермінове, середньо-термінове і короткотермінове), програмування і прогнозування [6].

Діброва А.Д. серед форм державного регулювання аграрного сектора виділяє соціально-економічне прогнозування, макроекономічне планування (директивне — за умов адміністративно-командної економіки, індикативне та стратегічне — за умов ринкової економіки змішаного типу) та програмування [3].

Таким чином, класифікація форм державного регулювання аграрного сектора серед науковців особливо не викликає дискусій, на відміну від методів.

Метод в самому загальному значенні — це спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність з реалізації вибраних цільових установок. У науковому розумінні метод є сукупністю однорідних засобів, прийомів, які застосовуються систематично під час реалізації функцій державного регулювання [2].

Ремезков А. під методами державного регулювання аграрного сектора розуміє способи, прийоми, що застосовуються в процесі регулятивної діяльності органами законодавчої і виконавчої влади для розв'язання завдань у сфері аграрного виробництва з метою досягнення певних результатів [8].

Під методами державного регулювання аграрного сектора, Завражних М.Л. розуміє сукупність певних способів впливу на всіх учасників аграрних правовідносин з боку органів державної влади в процесі реалізації цими органами покладених на учасників аграрних правовідносин завдань і функцій [4].

Залежно від засобів впливу виділяють правові, адміністративні, економічні та пропагандистські методи. Методи прямого впливу безпосередньо діють на функціонування суб'єктів ринку. Такий безпосередній вплив здійснюється за допомогою інструментів адміністративно-правового характеру, які регламентують діяльність суб'єктів господарювання, та економічних інструментів прямого впливу.

Бабашкина А. М. зазначає, що відповідно до принципів державного регулювання процес підтримки аграр-

ного сектора економіки має бути обґрунтованим і забезпечувати поєднання інтересів суспільства і аграрних товаровиробників. Для цього державні структури в комплексі можуть застосовувати як прямі, так і непрямі методи [1].

Прямі методи державного регулювання здійснюються переважно в двох формах:

1) адміністративно-відомчої — у вигляді прямого дотаційного фінансування відповідно до спеціальних законів, що приймаються з метою безпосереднього сприяння розвитку бізнесу, до яких належать: субсидії, дотації, компенсації, виплати з фондів підтримки підприємництва, ліцензування, сертифікація, встановлення мит;

2) програмно-цільовий — у вигляді фінансування цільових програм, де держава виступає в ролі замовника.

Непрямі методи державного регулювання націлені на стимулювання процесу розвитку підприємства, створення сприятливого зовнішнього середовища для діяльності цього сектора економіки. До них відносяться лібералізація податкового законодавства та інше. Співвідношення прямих і непрямих методів залежить від економічної ситуації в країні й обраної в зв'язку з цим концепції державного регулювання підтримки та розвитку підприємства, тобто з акцентом на ринкові механізми або державне регулювання [1].

Могильний О.М. до методів державного регулювання аграрного сектора відносить економічні, інституційно-правові, організаційні та соціальні [5, с. 73].

При використанні методів економічного впливу держава не втручається в процес прийняття рішень суб'єктами економіки. Вона створює лише передумови для того, щоб при самостійному виборі суб'єкти економіки віддавали перевагу тим варіантам, які відповідають цілям економічної політики держави. При цьому ринкова ситуація не порушується. До економічних методів регулювання економіки відносяться: кредити, податки, дотації, регулювання цін, пільги для виробників, інвестиції, механізм прискореної амортизації та ін. Адміністративні методи широко використовуються у регулюванні національної економіки (ліміти, ліцензії, квоти, санкції, розподіл ринків, заморожування цін чи заробітної плати, державні замовлення і т.д.), а також у захисті національних інтересів у системі світових господарських зв'язків (ліцензування експорту чи державний контроль за імпортом робочої сили і капіталу).

Адміністративні методи широко використовуються у регулюванні національної економіки (ліміти, ліцензії, квоти, санкції, розподіл ринків, заморожування цін чи заробітної плати, державні замовлення і т.д.), а також у захисті національних інтересів у системі світових господарських зв'язків (ліцензування експорту чи державний контроль за імпортом робочої сили і капіталу).

Адміністративне регулювання спирається безпосередньо на силу державної влади і включає заходи заборони, дозволу, примушення. До адміністративних заходів відносяться: відстежування паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію з метою

своєчасного коректування порогових (граничних) цін; визначення пріоритетних напрямів дотацій і інвестицій; контроль за дотриманням стандартів на сільськогосподарську продукцію і продовольство; встановлення квот, митного збору на імпорт або експорт сільськогосподарської продукції і продовольства в цілях захисту вітчизняних товаровиробників і продовольчого ринку; переорієнтація органів державного управління АПК відповідно до формування якісно нової структури, адекватній ринковій економіці; розвиток функцій місцевого самоврядування.

Як зауважує Пікулькин А.В., в країнах з розвинутою ринковою економікою сфера адміністративних засобів обмежується головним чином охороною довкілля, забезпеченням мінімально допустимих умов життя малозабезпечених верств населення, а також припиненням розвитку тіншового бізнесу [7, с. 12].

Адміністративні методи державного регулювання — способи і прийоми впливу на керуючу й керовану системи, їх окремі елементи із використанням відносин субпідрядності. Особливість цих методів полягає в тому, що за їх допомогою здійснюється прямиий вплив на керований об'єкт; визначаються найближчі завдання останнього, порядок і терміни їх виконання, ресурси й умови роботи керованого об'єкта.

Економічними методами можна вважати таку сукупність засобів впливу, яка ґрунтується на застосуванні системи економічних стимулів (оплата праці, преміювання, ціна, собівартість, госпрозрахунок, прибуток, рентабельність, кредит тощо), які сприяють матеріальній зацікавленості й передбачають матеріальну відповідальність управлінських працівників і колективів.

На наш погляд, аграрна економіка вимагає оптимального сполучення державного регулювання й ринкових важелів, постає необхідність розробки теорії й удосконалення практики державного впливу на макро- й мікроекономічні процеси в аграрному секторі економіки й пов'язаних з ним галузями. На рис. 1 представлені методи регулювання формування й розвитку аграрного сектора економіки.

Як бачимо, державне регулювання здійснюється трьома групами методів: економічними, організаційними та правовими. Економічні методи являють собою сукупність амортизаційної, податкової, кредитної, інноваційної, цінової політики та політики у сфері формування людського капіталу. Враховуючи результати досліджень багатьох вчених економістів, пропонуємо класифікувати методи державного регулювання в агропромислому комплексі наступним чином (рис. 2).

ВИСНОВКИ

Отже, метод у самому загальному значенні — це спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність з реалізації вибраних цільових установок. Виділяють правові, адміністративні, економічні та пропагандистські методи. Методи прямого впливу безпосередньо діють на функціонування суб'єктів ринку. При використанні методів економічного впливу держава не втручається в процес прийняття рішень суб'єктами економіки. Вона створює лише передумови для того, щоб при самостійному виборі суб'єкти економіки віддавали перевагу тим варіантам, які відповідають цілям економічної політики держави.

Рис. 2. Методи державного регулювання в агропромислому комплексі

Поєднання методів державного регулювання аграрного сектора, виокремлення з них провідних, визначальних залежить від рівня продуктивних сил і стану виробничих відносин. Оптимальний розвиток суспільних процесів досягається за умов застосування всієї сукупності методів. Кожний із них своєрідно впливає на учасників суспільного виробництва, діяльність органів державного регулювання аграрного сектора.

Література:

1. Бабашкина А. М. Государственное регулирование национальной экономики / А.М. Бабашкина. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 480 с.
 2. Вікіпедія — Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.
 3. Діброва А.Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектора економіки / А.Д. Діброва // Економічна теорія. — 2007. — № 1. — С. 76—84.
 4. Завражных М.Л. Методи і форми державного регулювання сільського господарства та управління агропромисловим комплексом / М.Л. Завражных [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://be5.biz/pravo/azml/54.htm>
 5. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. — Ужгород: ІВА, 2005. — 400 с.
 6. Мочерний С.В. Економічна теорія: [Навчальний посібник] / С.В. Мочерний. — Київ: Видавничий центр "Академія", 2005. — 428 с.
 7. Пікулькин А.В. Государственное регулирование экономики и социальный комплекс: учеб. пособ. / А.В. Пікулькин, Ю.М. Дурдыев, В.Э. Комов и др. — М.: Финстатинформ, 1997. — 222 с.
 8. Ремезков А. Государственное регулирование аграрного сектора экономики / А. Ремезков // АПК: экономика, управление. — 2006. — № 6. — С. 7—9.
- Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.*